

TEISMO SPRENDIMŲ ĮVYKDYMO ATGRĘŽIMAS

Doktorantė Egidija Stauskienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 93
Elektroninis paštas cpk@mruni.lt

Pateikta 2005 m. spalio 28 d., parengta spausdinti 2006 m. kovo 17 d.

Santrauka. Civiliniame procese taikant sprendimų kontrolės formas bei proceso atnaujinimo institutą gana dažnai panaikinami žemesnės teismų grandies sprendimai, kurie naikinimo momentu jau gali būti įvykdyti. Tokiu atveju siekiant atkurti teisingumą būtina taikyti sprendimų įvykdymo atgrėžimo (*Wiedereinsetzung in den vorigen Stand*, *поворот исполнения решения суда*) institutą. Šio instituto paskirtis – atkurti ankstesnę (pirminę, buvusią iki teismo sprendimo įvykdymo) šalių materialinių teisių santykių padėtį, buvusią iki teismo sprendimo, kuris apeliacinės arba kasacinės instancijos teismo sprendimu vėliau buvo panaikintas ir byla išspręsta iš esmės kitaip, nei buvo nustatyta pirminiu teismo sprendimu. Straipsnyje analizuojami sprendimų įvykdymo atgrėžimo instituto samprata, taikymo pagrindai bei jo ribojimai. Atsižvelgiant į civiliniam procesui keliamus tikslus bei proceso funkcijas, bandoma atskleisti materialinės ir proceso teisės ryšį taikant sprendimų įvykdymo atgrėžimo institutą. Straipsnyje taip pat pateikiama teismų praktikos nagrinėjamo klausimu analizė bei šio instituto teisinis reglamentavimas užsienio valstybių (Rusijos, Vokietijos) civilinio proceso teisėje. Straipsnio pabaigoje pateikiama keletas išvadų, apibūdinančių sprendimų įvykdymo atgrėžimo instituto teisinę prigimtį bei jo taikymo prielaidas.

Pagrindinės sąvokos: teismo sprendimas, teismo sprendimų įvykdymo atgrėžimas, teismo sprendimo teisinė galia.

IŽANGA

Temos aktualumas. Teisėto ir pagrįsto teismo sprendimo priėmimas pats savaime nereiškia pažeistų subjektinių teisių atkūrimo ar įstatymų saugomų interesų apgynimo, būtina ir tinkamai įgyvendinti priimto teismo sprendimą. Tačiau ir įvykdžius teismo sprendimą gali paaiškėti, kad jis buvo neteisėtas, t. y. toks teismo sprendimas panaikinamas apeliacine ar kasacine tvarka ir byla nutraukiama, pareiškimas paliekamas nenagrinėtas arba priimamas naujas sprendimas, kuriuo ieškinys atmetamas. Tokiu atveju būtina taikyti sprendimo įvykdymo atgrėžimo institutą. Šio instituto paskirtis – atkurti ankstesnę, pirminę, buvusią iki teismo sprendimo įvykdymo padėtį šalių materialiniuose teisiniuose santykiuose. Straipsnyje nagrinėjama sprendimų įvykdymo atgrėžimo instituto samprata, taikymo pagrindai bei jo ribojimai. Atsižvelgiant į civiliniam procesui keliamus tikslus bei proceso funkcijas bandoma atskleisti materialinės ir proceso teisės ryšį taikant sprendimų įvykdymo atgrėžimo institutą. Straipsnyje pateikiama teismų praktikos nagrinėjamo klausimu analizė bei šio instituto teisinė reglamentacija užsienio valstybių (Rusijos, Vokietijos)

jos) civilinio proceso teisėje. Straipsnio pabaigoje, remiantis atlikta analize, formuluojamos išvados.

Tyrimo objektai. Teismo sprendimų įvykdymo atgrėžimo instituto taikymo problemos, materialinės ir proceso teisės ryšys taikant šį institutą teismų praktikoje.

Straipsnio tikslas. Išnagrinėti teismo sprendimų įvykdymo instituto sampratą, taikymo prielaidas bei sprendimų įvykdymo atgrėžimo ribojimus.

Straipsnio uždaviniai. 1) pateikti teismo sprendimų įvykdymo atgrėžimo sampratą Lietuvos ir užsienio valstybių civilinio proceso teisės doktrinoje; 2) atskleisti nagrinėjamo instituto taikymo prielaidas; 3) remiantis civilinio proceso teisės doktrina bei teismų praktika atskleisti teismo sprendimų įvykdymo atgrėžimo instituto ribojimus, materialinės ir proceso teisės ryšį taikant šį institutą.

Metodai. Straipsnyje keliamos problemos atskleidžiamos taikant analogijos ir alternatyvų metodus. Lyginimo metodu pateikiama teismo sprendimų įvykdymo atgrėžimo instituto samprata Lietuvos ir užsienio šalių civilinio proceso teisės doktrinoje. Dokumentų analizės metodu nagrinėjamos Lietuvos Respublikos civilinio

kodekso ir civilinio proceso kodekso normos bei šių normų taikymas ir aiškinimas teismų praktikoje. Taikant apibendrinimo metodą straipsnio pabaigoje daromos išvados.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 18 straipsnyje skelbiama, kad įsiteisėję teismo sprendimas, nutartis, įsakymas arba nutarimas privalomi valstybės ir savivaldybių institucijoms, tarnautojams, pareigūnams, fiziniams bei juridiniams asmenims ir turi būti vykdomi visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje. Įsiteisėjęs teismo sprendimas įgyja *res judicata* galią bei pasižymi privalomumu, neginčijamumu ir vykdytinumu požymiais, t. y. skolininkui neįvykdžius įsiteisėjusio teismo sprendimo gali būti pradėtas priverstinio teismo sprendimo vykdymo procesas. Būtent šios savybės teismo sprendimą daro stabilų, galutinį bei nepakeičiamą. Teisėto ir pagrįsto teismo sprendimo priėmimas pats savaime nereiškia pažeistų subjektinių teisių atkūrimo arba įstatymų saugomų interesų gynimo, tam būtina ir tinkamai įvykdyti teismo priimtą sprendimą. Tik įvykdžius teismo sprendimą pasiekiami civiliniam procesui keliami tikslai, įgyvendinamas teismo sprendime suformuluotas įpareigojimas. Net ir įvykdžius teismo sprendimą gali paaiškėti, kad sprendimas buvo neteisėtas, t. y. toks teismo sprendimas panaikinamas apeliacine arba kasacine tvarka ir byla nutraukiama, pareiškimas paliekamas nenagrinėtas arba priimamas naujas sprendimas, kuriuo ieškinys atmetamas. Tai reiškia, kad ir šio sprendimo įgyvendinimas buvo neteisėtas, o tai reikštų jau ne pažeistų ieškovo subjektinių teisių atkūrimą ar saugomų interesų apgynimą, o atsakovo teisių ir saugomų interesų pažeidimą. Tokiu atveju siekiant atkurti teisingumą būtina taikyti sprendimų įvykdymo atgrėžimo (*Wiedereinsetzung in den vorigen Stand, поворот исполнения решения суда*) institutą. Šio instituto paskirtis – atkurti ankstesnę (pirminę, buvusią iki teismo sprendimo įvykdymo) šalių materialinių teisinių santykių padėtį, buvusią iki teismo sprendimo, kuris apeliacinės arba kasacinės instancijos teismo sprendimu vėliau buvo panaikintas ir byla išspręsta iš esmės kitaip, nei buvo nustatyta pirminiu teismo sprendimu. Sprendimų įvykdymo atgrėžimo instituto taikymas grindžiamas principo *ex iniuria ius non oritur* taikymu arba, kitaip tariant, neteisėtas sprendimas daro neteisėtą ir tokio sprendimo įvykdymą, todėl šalis, įvykdžiusias tokį sprendimą, būtina grąžinti į ankstesnę padėtį, buvusią iki neteisėto teismo sprendimo priėmimo.

Dėl minėtos priežasties Lietuvos ir kitų šalių procesiniuose įstatymuose numatytas sprendimų įvykdymo atgrėžimo institutas. Lietuvoje jis reglamentuojamas CPK 760–762 straipsniuose. CPK 760 straipsnio 1 dalyje sprendimų įvykdymo atgrėžimas apibrėžiamas kaip grąžinimas atsakovui visko, kas iš jo buvo išieškota ieškovo naudai pagal panaikintą jau įvykdytą sprendimą. CPK XVIII skyriuje, reglamentuojančiame proceso atnaujinimą, taip pat pateikiamas sprendimo įvykdymo atgrėžimo apibrėžimas – panaikinimas arba pakeitimas sprendimą arba nutartį, jeigu jie jau buvo įvykdyti arba pradėti vykdyti, vienos iš šalių prašymu teismas įpareigoja

ginčo šalis grąžinti tai, ką jos yra gavusios vykdydamos (CPK 373 str.) sprendimą. Iš šių CPK pateikiamų sprendimų įvykdymo atgrėžimo apibrėžimų aišku, kad sprendimo panaikinimo pagrindas gali būti bylos išnagrinėjimas ir apeliacine, ir kasacine tvarka, taip pat taikant proceso atnaujinimo institutą ir naujo sprendimo arba nutarties, keičiančių įvykdytą teismo sprendimą, priėmimas.

Nagrinėjant bet kurį civilinio proceso institutą, būtina išsiaiškinti ir jo taikymo pagrindus. Sprendimų įvykdymo atgrėžimo instituto taikymo pagrindai įtvirtinti CPK 760 straipsnyje. Jais pripažįstami:

- 1) įvykdyto sprendimo panaikinimas ir naujo sprendimo ieškinį atmesti priėmimas;
- 2) įvykdyto sprendimo panaikinimas ir nutarties nutraukti bylą priėmimas;
- 3) įvykdyto sprendimo panaikinimas ir nutarties palikti ieškinį nenagrinėtą priėmimas.

Analogiškai nurodytiesiems sprendimo įvykdymo atgrėžimo taikymo pagrindai nustatyti ir Rusijos Federacijos civilinio proceso kodekse (toliau – RF CPK): įvykdyto teismo sprendimo pakeitimas, po naujo bylos išnagrinėjimo teismo sprendimo ieškinį atmesti visiškai arba iš dalies priėmimas, nutarties nutraukti procesą arba ieškinį palikti nenagrinėtą priėmimas (RF CPK 443 str). Vokietijos civiliniame procese nagrinėjant teismo sprendimo teisinės galios netekimo klausimus dažniausiai minimas proceso atnaujinimo (*die Wiederaufnahme des Verfahrens*) institutas bei sprendimų įvykdymo atgrėžimas skubaus vykdymo atveju [3, 4, 5].

Sprendimų įvykdymo atgrėžimo taikymo instituto objektas – panaikinti įvykdyti teismo sprendimai. Dažniausiai tai būna sprendimai turtinio, tačiau gali būti ir neturtinio pobūdžio bylose. Kai kuriose neturtinio pobūdžio bylose sprendimo įvykdymo atgrėžimas apskritai neįmanomas, pavyzdžiui, bylose dėl garbės ir orumo, taip pat bylose, kuriose priimtas sprendimas įpareigoja skolininką atlikti arba nutraukti tam tikrus veiksmus, nesusijusius su turto arba pinigų perdavimu. Pagal šiuo metu galiojančio CPK pateikiamą sprendimų įvykdymo atgrėžimo instituto teisinį reglamentavimą sprendimų įvykdymo atgrėžimo instituto taikymas neribojamas, išskyrus bylas dėl išlaikymo periodinėmis išmokomis išieškojimo, kuriose sprendimo įvykdymą leidžiama atgręžti tais atvejais, kai panaikintas sprendimas buvo pagrįstas ieškovo pateiktais melagingais duomenimis arba suklastotais dokumentais (CPK 762 str. 3 d.). Be to, pagal minėtą CPK straipsnį tai taikytina tik byloms, kuriose pirmosios instancijos teismo sprendimas panaikintas apeliacine arba kasacine tvarka. Tai netaikytina byloms, kuriose procesas buvo atnaujintas, ir iš naujo išnagrinėjęs bylą teismas priėmė sprendimą ieškinį atmesti.

Siekiant įvertinti sprendimų įvykdymo atgrėžimo teisinę prigimtį, būtina nors trumpai apžvelgti šio instituto taikymo istoriją (dėl ribotos straipsnio apimties vertinamas tik 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso teisinė sprendimų įvykdymo atgrėžimo reglamentavimas), įvertinant ir tai, kad aptariamasis CPK įsigaliojo tik 2003 m. sausio 1 d., o negausi teismų praktika priimta dar galiojant ankstesniam CPK. Pagal iki

2002 m. sausio 1 d. galiojusio Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – 1964 m. CPK) nuostatas sprendimų įvykdymo atgrėžimas buvo ribojamas ne tik periodinių išmokų priteisimo, bet ir kitų kategorijų bylose: bylose dėl pinigų sumų išieškojimo pagal reikalavimus, kylančius iš darbo teisinių santykių, dėl autorinio atlyginimo už literatūros, mokslo arba meno kūrinį, atlyginimo už atradimą, išradimą, dėl kurio išduotas autorystės liudijimas, išieškojimo, dėl žalos, padarytos su tuo šalinis arba kitaip pakenkus sveikatai, taip pat atėmus maitintojo gyvybę, išieškojimo, atgrėžti įvykdymą leidžiama, jeigu panaikintas sprendimas buvo pagrįstas ieškovo suteiktomis melagingomis žiniomis arba jo pateiktas suklustotais dokumentais (1964 m. CPK 476 str. 3 d.). Pažymėtina, kad šios normos dalies dėl sprendimų įvykdymo atgrėžimo ribojimo bylose dėl pinigų sumų išieškojimo pagal reikalavimus, kylančius iš darbo teisinių santykių, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsniui klausimas nagrinėtas Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme (toliau – Konstitucinis Teismas). Šio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 476 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ pripažinta, kad Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 476 straipsnio trečiosios dalies normos dalis, kurioje nustatyta, jog kasacine tvarka panaikinus sprendimus bylose dėl pinigų sumų išieškojimo pagal reikalavimus, kylančius iš darbo teisinių santykių, atgrėžti įvykdymą leidžiama, jeigu panaikintas sprendimas buvo pagrįstas ieškovo suteiktomis melagingomis žiniomis arba jo pateiktas suklustotais dokumentais, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai [7]. Tokia Konstitucinio Teismo išvada grindžiama vertinant tokių konstitucinių vertybių kaip žmogaus darbo teisių apsauga, darbuotojų ekonominių ir socialinių interesų gynimo būdai, socialinė parama bei darbo sutarties šalių lygybė, santykį. Vertinant šios normos konstitucingumo klausimą, siekta atsižvelgti į pinigų sumų išieškojimo pagal reikalavimus, kylančius iš darbo teisinių santykių, ir nuosavybės santykių (*principas – nuosavybė neliečiama*) sritis, šių santykių pobūdžio lemiamas konkrečias gynybos ribas. Šiuo nutarimu konstatuota, kad žmogaus orumą laiduojančių konstitucinių darbo teisių visumos ir nuosavybės teisių sąveika lemia ne tik tiesioginį darbdavio ir darbuotojo santykių teisinį reguliavimą, bet ir su šiais santykiais susijusias civilinio proceso normas. Konstitucinio Teismo nuomone, įstatymų leidėjas pirmenybę suteikė darbuotojo teisių, susijusių su žmogiškuoju orumu, gynybai, tačiau kartu pabrėžė, kad šios normos priėmimo kontekstas – vyravusi valstybinė nuosavybė, o rinkos ūkio, grindžiamo privačios nuosavybės teise, sąlygomis dėl nevienodų teismo instancijų sprendimų neturėtų nukentėti privataus savininko turiniai interesai.

„Spragų įstatymuose pašalinimas yra įstatymų leidėjo prerogatyva“ [7]. Įvertinus šį Konstitucinio Teismo argumentą, nurodytą minėtame Konstitucinio Teismo nutarime, kyla klausimas, ar iš tiesų įstatymų leidėjas, priimdamas naują CPK ir nustatęs sprendimų įvykdymo atgrėžimo ribojimus tik bylose dėl išlaikymo peri-

odinėmis išmokomis išieškojimo, šią spragą panaikino arba užpildė. Manome, kad ne. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. spalio 13 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-547/2004 pažymima, kad taikant sprendimų įvykdymo atgrėžimo institutą taikytinos ir CK 6.241 straipsnio nuostatos dėl turto, kurio negalima išreikalauti. Pagal šio straipsnio 1 dalies 3 punktą kaip be pagrindo įgytas turtas (CK 6.237 straipsnio 2 dalis) negali būti išreikalaujami darbo užmokestis ir jam prilygintos išmokos, jeigu gavėjas veikė sąžiningai. Vadinasi, taikant CPK 760 straipsnio 1 dalį, kai sprendimo įvykdymo atgrėžimo būdu pareiškėjas siekia susigrąžinti darbuotojui išmokėtą darbo užmokestį, turi reikšmės dar viena aplinkybė – ar darbuotojas veikė sąžiningai. Teisėje galioja sąžiningumo prezumpcija (CK 4.26 straipsnio 2 dalis ir kt.). Dėl to aplinkybė, kad darbuotojas buvo nesąžiningas, privalo įrodyti sprendimo įvykdymo atgrėžimo siekiantis pareiškėjas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika nagrinėjamu klausimu nėra vienoda. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartimi c. b. Nr. 3K-3-498/2004 *V. Miškūnas prieš AB „Šiaulių stumbrą“*, spręsdama sprendimo įvykdymo atgrėžimo klausimą, teisėjų kolegija tik konstatavo, kad sprendimo įvykdymo atgrėžimas išspręstas remiantis CPK 760–762 straipsniais, o ieškovo sąžiningumas arba nesąžiningumas dėl sprendimo įvykdymo atgrėžimo taikymo apskritai nebuvo svarstomas. Autorės nuomone, taikant sprendimų įvykdymo atgrėžimą pagrįstai remiamasi ir materialinės teisės normomis. Proceso teisės normų paskirtis – užtikrinti materialinės teisės normų įgyvendinimą (apsauginė civilinio proceso funkcija), todėl pagrįstas ir šių normų subsidiarus taikymas sprendžiant klausimus, susijusius su teismo sprendimu nustatyto materialinių teisių santykių atkūrimu, šalių grąžinimu į iki panaikintojo teismo sprendimo buvusią padėtį. Sprendžiant šiuos klausimus turėtų būti remiamasi ir tokiais civilinės teisės principais kaip draudimas piktnaudžiauti savo teise, civilinių teisių įgyvendinimo principais – teisingumo, sąžiningumo ir protingumo. Svarbu ir tai, kad įstatymas negina civilinių teisių tais atvejais, kai jos įgyvendinamos prieštaraujant jų paskirčiai, viešajai tvarkai, geriems papročiams arba visuomenės moralės principams (CK 1.137 str. 5 d.).

Teismų praktikoje sprendžiant sprendimo įvykdymo atgrėžimo taikymo klausimą itin svarbu visais atvejais atrasti tinkamą įsiteisėjusiu teismo sprendimu nustatytų teisių santykių stabilumo (ir kartu ieškovo interesų apsaugos) ir teisėtų atsakovo, kaip turto savininko, interesų apsaugos pusiausvyrą (Lietuvos apeliacinio teismo 2002 m. sausio 24 d. nutartis c. b. Nr. 2-36/2002). Kaip jau minėta, galiojančiame CPK numatytas vienintelis sprendimų įvykdymo atgrėžimo ribojimas – bylose dėl periodinių išmokų išieškojimo, išskyrus atvejus, kai panaikintasis sprendimas pagrįstas ieškovo pateiktas melagingais duomenimis arba suklustotais dokumentais. Toks ribojimas grindžiamas siekiu apsaugoti pažeidžiamiausias asmenų grupes – nepilnamečius, nedarbingus ir paramos reikalingus asmenis (CK 3.47, 3.196, 3.205 str.), kuriems mokamos periodinės išmokos dažniausiai užtikrina tik minimalų pragyvenimo lygį. Šis

ribojimas nelaikytinas absoliučiu. Sprendimo įvykdymo atgręžimas tokio pobūdžio byloje galimas, jeigu nustatoma vadinamoji ieškovo bloga valia, kaip tai apibūdinama teismų praktikoje „siekimas žinomai neteisėtai prisiteisti jam nepriklausančias lėšas“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. lapkričio 29 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-1276/2000, *Č. Mickevič prieš Vilniaus rajono savivaldybę*). Ieškovo nesąžiningumas gali pasireikšti ir melagingų duomenų, ir suklastotų dokumentų pateikimu. Tokie duomenys arba dokumentai turi būti pagrindas priimti palankų ieškovo teismo sprendimą. Jeigu teismui bus pateikti melagingi duomenys arba suklastoti dokumentai, kuriais nebuvo grindžiamas priimtas teismo sprendimas, nebus galima taikyti sprendimo įvykdymo atgręžimo. Ar teismui pateikti duomenys yra melagingi, yra fakto, o ne teisės klausimas. Šį klausimą turi išspręsti byla nagrinėjantis teismas. Melagingais duomenimis laikytini tikrovės neatitinkantys, iš tikrųjų neegzistuojantys arba iš esmės iškraipyti faktiniai duomenys. Tokius ieškovo pateiktus duomenis būtina atskirti nuo jo nuomonės, tam tikrų faktų vertinimo ir teisinio argumentavimo. Dokumentų klastotė gali būti nustatyta įvairiomis įrodinėjimo priemonėmis civiliniame arba baudžiamajame procese.

Sprendimų įvykdymo atgręžimo ribojimų apimtis pagal RF CPK priklauso nuo to, kokioje teismo instancijoje bus panaikintas įvykdytas teismo sprendimas. Jeigu sprendimas dėl alimentų priteisimo būtų panaikintas apeliacine arba kasacine tvarka, sprendimo įvykdymo atgręžimas leidžiamas tik tais atvejais, kai priimtas sprendimas pagrįstas ieškovo pateiktomis melagingomis žiniomis arba suklastotais dokumentais (RF CPK 445 str. 3 d.). Jeigu įvykdytas sprendimas būtų panaikintas priežiūros instancijoje, sprendimų įvykdymo atgręžimo ribojimai būtų išplėsti. Tokiu atveju sprendimo įvykdymo atgręžti negalima byloje dėl piniginių reikalavimų, kylančių iš darbo teisinių santykių, dėl atlyginimo išieškojimo už naudojimąsi mokslo, literatūros arba meno kūrniais, už atradimus, išradimus, naudinguosius modelius, pramoninius pavyzdžius, dėl alimentų išieškojimo, dėl žalos, padarytos pakenkus sveikatai arba kitaip praradus sveikatą arba mirus maitintojui, išieškojimo, išskyrus tuos atvejus, kai panaikintas sprendimas pagrįstas ieškovo pateiktomis melagingomis žiniomis arba suklastotais dokumentais (RF CPK 445 str. 3 d. antra dalis). Manome, kad šių ribojimų įvairovė lyginant su sprendimų įvykdymo atgręžimų ribojimu tais atvejais, kai sprendimas panaikinamas apeliacine (šia tvarka skundžiami tik taikos teisėjų sprendimai) arba kasacine tvarka (skundžiami visi neįsiteisėję teismų sprendimai), išplėstas siekiant apsaugoti pažeidžiamiausių asmenų interesus (darbuotojų, nepilnamečių ir pan.) bei išsaugoti teismo sprendimų stabilumą. Sprendimų peržiūrėjimas priežiūros tvarka (skundžiami įsiteisėję teismų sprendimai) yra išimtinė teismo klaidų ištaisymo priemonė.

Sprendimo įvykdymo atgręžimo instituto taikymas civiliniame procese siejamas su įvykdyto teismo sprendimo teisinės galios netekimu. Tokio sprendimo teisinė galia baigiasi priėmus naują sprendimą arba panaikintąjį sprendimą keičiantį sprendimą (nutartį) apeliacine, ka-

sacine tvarka arba išnagrinėjus bylą atnaujintame procese. Naujo sprendimo priėmimas apeliaciniame procese įtakos turi tik tokio teismo sprendimo, kuris buvo įvykdytas taikant skubaus sprendimų vykdymo institutą, atgręžtiniam įvykdyti. Dažniausiai teismo sprendimas teisinę galią įgyja tik įsiteisėjęs, išskyrus įstatyme įtvirtintą išimtį – skubaus vykdymo institutą, kai teismo sprendimas gali būti įvykdytas jam neįsiteisėjus. Teismo sprendimas gali būti vykdomas skubiai privalomai, t. y. CPK įtvirtintais pagrindais arba teismo nuožiūra ieškovo prašymu fakultatyviaisiais pagrindais. Skubiai vykdytini teismo sprendimai pasižymi tam tikromis ypatybėmis ne tik nukreipiant juos vykdyti, bet ir taikant sprendimų įvykdymo atgręžimo institutą. Kaip jau minėta, skiriamas privalomasis ir fakultatyvusis skubus vykdymas. Būtent pastarasis taikomas teismo iniciatyva arba dalyvaujančių byloje asmenų prašymu atsižvelgiant į CPK 283 straipsnyje įtvirtintus pagrindus. Tai netaikytina byloms dėl darbuotojo gražinimo į darbą, nes sprendimai šiose byloje vykdomi skubiai privalomai pagal Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – DK) 299 straipsnio 1 dalies 2 punktą, ir kolizija CPK 283 straipsnio 1 dalies 4 punkto spręstina DK naudai. Teismas, leisdamas skubiai vykdyti sprendimą byloje, kurios nenurodytos CPK 283 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose, jeigu dėl ypatingų aplinkybių uždelsimas įvykdyti sprendimą gali padaryti išieškotojui didelę žalą arba gali apskritai pasidaryti negalima arba labai sunku sprendimą įvykdyti, privalo pareikalauti, kad ieškovas užtikrintų sprendimų įvykdymo atgręžimą tuo atveju, kai įvykdytas teismo sprendimas bus panaikintas. Toks sprendimų įvykdymo atgręžimo užtikrinimas taikomas tik skubaus vykdymo atveju. Be to, įstatymas numato galimybę atsakovui reikalauti išieškotojo atlyginti nuostolius, padarytus skubiai vykdamas teismo sprendimą, kuris vėliau buvo panaikintas, jeigu skubiai vykdyti buvo leista išieškotojo prašymu (CPK 760 str. 2 d.). Atkreiptinas dėmesys, kad atlyginti nuostolius atsakovas gali reikalauti tik tais atvejais, kai sprendimas nukreiptas skubiai vykdyti išieškotojo (ieškovo) prašymu, o ne teismo iniciatyva. Atsakovo nuostolių atlyginimo pareiga siejama su paties ieškovo rizika, būtent jis, ieškovas, privalo tokią riziką įvertinti prašydamas teismo nukreipti sprendimą vykdyti skubiai. Vokietijos civiliniame procese tai dar vadinama rizikos atsakomybe (*Risikohaftung*), arba atsakomybės už pirmosios instancijos teismo klaidas perkėlimu išieškotojui [3, p. 53]. Taikant nuostolių atlyginimo institutą, šiuo atveju reikėtų remtis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) normomis dėl nuostolių atlyginimo. Nuostoliais laikytinos atsakovo turėtos išlaidos vykdamas panaikintąjį sprendimą bei negautos pajamos, kurias jis būtų gavęs, jei teismo sprendimas nebūtų vykdomas skubiai. Šių nuostolių atlyginimas siejamas būtent su šalių gražinimu į ankstesnę padėtį, nuostolių atlyginimo klausimas turėtų būti sprendžiamas kartu su sprendimo įvykdymo atgręžimu, tačiau toks reikalavimas galėtų būti reiškiamas ir kitoje byloje ir nagrinėjamas ginčo teisenos tvarka, atsakovui įrodinėjant nuostolius, atsiradusius skubiai vykdamas teismo sprendimą bendraisiais pagrindais. Teisė

pareikalauti iš ieškovo sprendimo įvykdymo atgręžimo užtikrinimo numatyta ir RF CPK 222 straipsnio 1 dalyje, tačiau teisė atsakovui reikalauti nuostolių atlyginimo, jei sprendimas buvo nukreiptas vykdyti skubiai ieškovo prašymu, nenumatyta.

Vokietijos civiliniame procese taip pat įtvirtintas atsakovo nuostolių atlyginimo institutas skubaus vykdymo atvejais. Pagal ZPO 717 paragrafą, jeigu skubiai vykdytinas sprendimas buvo panaikintas arba pakeistas, ieškovas privalo atlyginti nuostolius (*zum Ersatz des Schadens verpflichtet*), padarytus atsakovui sprendimo vykdymu arba atsiradusius susilaikius nuo tam tikrų veiksmų atlikimo arba įpareigojimo juos atlikti. Tokį reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo (*Anspruch auf Schadenersatz*) atsakovas gali pareikšti per trejus metus nuo nutarties, keičiančios įvykdytą sprendimą, priėmimo (Vokietijos civilinio kodekso – toliau BGB – 195 par.) savarankiškame procese arba šis reikalavimas gali būti pareikštas ir tame pačiame procese. Toks nuostolių atlyginimo būdas netaikomas tais atvejais, kai skubiai vykdytinas sprendimas buvo įvykdytas paties skolininko iniciatyva. Be to, tai taikytina ne visais skubaus vykdymo atvejais, pavyzdžiui, jei skubiai vykdytas Aukščiausiojo žemės teismo (*Oberlandesgericht – toliau OLG*) sprendimas dėl turtinių teisių ginčo, išskyrus sprendimus už akių, ieškovas privalo sumokėti ieškovui išmoką (*Erstattung*), t. y. skolininkas turi teisę pareikšti reikalavimą dėl praturtėjimo (*Bereicherungsanspruch*) pagal ZPO 717 paragrafo III dalį, o ne reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo (*Anspruch auf Schadenersatz*) pagal ZPO 717 paragrafo II dalį. Toks nevienodas atsakovo nuostolių atlyginimo instituto teisinis reglamentavimas siejamas ne su siekiu išvengti kasacijos arba palengvinti kasacinio teismo darbą, o išimtinai su tuo, kad pasitikiama OLG priimanų sprendimų teisėtumu [3, p. 57]. Vokietijos teisėje taip pat žinomas ir toks priimtojo sprendimo teisinės galios praradimas pasinaudojant materialinės teisės normomis, pavyzdžiui, kaip *Schadenersatzanspruch*, pagal BGB 826 paragrafą.

Sprendimo įvykdymo atgręžimas dažniausiai siejamas su visko, kas buvo pagal panaikintą sprendimą išieškota iš atsakovo ieškovo naudai, gražinimu atsakovui. Gali būti ir taip, kad turto negalima gražinti. Ypač dažna tokia situacija taikant proceso atnaujinimą tais atvejais, kai sprendimas įvykdytas net prieš keletą metų. Be to, ši situacija galima ir tais atvejais, kai įstatymas apskritai draudžia išreikalauti turtą iš sąžiningo trečiojo asmens (sąžiningas igijėjas pagal CK 4.95 str.), kuriam buvo perleistas teismo sprendimo vykdymo metu gautas turtas. Tokiu atveju, kai turto negalima gražinti, teismas savo sprendime arba nutartyje numato, kad turi būti atlyginta šio turto vertė, o kai turtas realizuotas, – suma, gauta jį realizavus (CPK 760 str. 3 d.). Neaišku, kokia vertė turėtų būti atlyginama – buvusi sprendimo įvykdymo momentu ar taikant sprendimų įvykdymo atgręžimą, ar turėtų įtakos atlygintinos turto vertės nustatymui ieškovo elgesys proceso metu arba netgi jo kaltė? Autorės nuomone, šis klausimas turėtų būti sprendžiamas taip pat pagal CK normas, šiuo atveju reglamentuojančias restitucijos taikymą. Pagal CK 6.145 straipsnio 1

dalį restitucija taikoma tada, kai asmuo privalo gražinti kitam asmeniui turtą, kurį jis gavo neteisėtai arba per klaidą, arba dėl to, kad sandoris, pagal kurį jis gavo turtą, pripažintas negaliojančiu *ab initio*, arba dėl to, kad prievolės negalima įvykdyti dėl nenugalimos jėgos. Teisinėje literatūroje pabrėžiama, kad restitucija yra šalių gražinimas į *status quo* [13, p. 101]. Romėnų teisėje taip pat buvo žinoma *restitutio in integrum* – gražinimas į ankstesnę padėtį, kaip išskirtinė pretorių teikiama gynybos priemonė [14, p. 53]. Kaip minėta, sprendimų įvykdymo atgręžimas apibrėžiamas kaip gražinimas atsakovui visko, kas iš jo buvo išieškota ieškovo naudai pagal panaikintą jau įvykdytą sprendimą, t. y. šalių gražinimas į ankstesnę padėtį, buvusią iki panaikinto teismo sprendimo įvykdymo. Pagal CK 6.146 straipsnį, jei vietoj restitucijos natūra taikoma pinigine kompensacija arba kitaip atlyginama šio turto vertė, piniginis ekvivalentas skaičiuojamas pagal tas kainas, kurios galiojo tuo metu, kai skolininkas gavo tai, ką privalo gražinti, o sprendimo įvykdymo atgręžimo atveju piniginis ekvivalentas turėtų būti skaičiuojamas pagal kainas, galiojusias panaikinto sprendimo įvykdymo momentu. Pažymėtina, kad civilinėje teisėje žinomi ir kiti piniginio ekvivalento skaičiavimo būdai: 1) pagal turto vertę jo gavimo metu; 2) pagal turto vertę jo sunaikinimo arba perleidimo metu; 3) pagal turto vertę, kuri galiojo restitucijos taikymo metu [13, p. 102]. Parenkant vieną iš minėtų restitucijos taikymo būdų, svarbus ir skolininko sąžiningumas, jei skolininkas sąžiningas – jis turės atlyginti mažiausią turto vertę, priešingu atveju, kai skolininkas buvo nesąžiningas arba restitucija taikoma dėl skolininko kaltės, jis turės atlyginti didžiausią gražintino turto vertę. Matyt, analogiškai turėtų būti sprendžiamas klausimas ir taikant sprendimų įvykdymo atgręžimą, taip pat turėtų būti sprendžiamas ir ieškovo, kurio naudai buvo įvykdytas panaikintasis sprendimas, sąžiningumo klausimas. Akiivaizdu, kad tais atvejais, kai sprendimo įvykdymo atgręžimas taikomas dėl to, kad panaikintasis sprendimas buvo paremtas ieškovo pateiktomis suklastotais įrodymais arba melagingais duomenimis, jis atsakovui turėtų atlyginti didžiausią turto, kurio negalima gražinti, vertę. Visais kitais atvejais, pavyzdžiui, kai sprendimas buvo panaikintas kasacine tvarka dėl absoliučių tokio sprendimo negaliojimo pagrindų, ieškovas turėtų atlyginti mažiausią tokio gražintino turto vertę. Priteisus sumą, gautą realizavus turtą, arba atlyginus gražintino turto vertę, taip pat gali būti reiškiamas reikalavimas dėl visiško nuostolių atlyginimo. Nuostolių atlyginimo klausimas turėtų būti sprendžiamas kartu su sprendimų įvykdymo atgręžimu, tačiau įstatymas nedraudžia tokį reikalavimą pareikšti ir atskiroje byloje.

Sprendimo įvykdymo atgręžimo klausimą privalo išspręsti teismas, išnagrinėjęs bylą apeliacine arba kasacine tvarka. Jis galutinai išsprendžia ginčą dėl teisės arba nutraukia bylą, arba palieka ieškinį nenagrinėtą. Tai gali padaryti teismas, kuriam byla perduota iš naujo nagrinėti, priimdamas naują sprendimą ar nutartį, ir taip baigdamas bylą (CPK 762 str. 1 d. ir 761 str. 1 d.). Civilinio proceso principai tokiu atveju reikalauja kuo greičiau gražinti šalis į ankstesnę, buvusią iki panaikinto

teismo sprendimo įvykdymo, padėti. Visi klausimai, susiję su grąžintino turto vertės nustatymu, turėtų būti išspręsti teismo, taikančio sprendimų įvykdymo atgręžimą, sprendime arba nutartyje. Nagrinėjant bylą apeliacine arba kasacine tvarka, gali nepakakti duomenų, kuriais remiantis būtų galima išspręsti sprendimo įvykdymo atgręžimo klausimą. Tokiu atveju šis klausimas apeliacinės instancijos arba kasacinio teismo nutartimi perduodamas spręsti pirmosios instancijos teismui. Jeigu apeliacine arba kasacine tvarka byla nagrinėjės teismas arba teismas, kuriam byla perduota iš naujo nagrinėti, neišsprendė sprendimo įvykdymo atgręžimo klausimo, atsakovas turi teisę kreiptis į pirmosios instancijos teismą (tais atvejais, kai byla buvo nagrinėjama apeliacine arba kasacine tvarka) arba į teismą, nagrinėjusį bylą iš naujo. Toks atsakovo pareiškimas dėl sprendimo įvykdymo atgręžimo gali būti paduotas per vienerius metus nuo teismo sprendimo arba nutarties, kuriais neišspręstas sprendimo įvykdymo atgręžimas, įsiteisėjimo dienos (CPK 761 str. 2 d., 762 str. 2 d.). Atsakovo dėl svarbių priežasčių praleistas vienerių metų terminas, kuris nelaikytinas naikinamuoju, galėtų būti atkurtas remiantis bendrosiomis praleistų terminų atnaujinimo taisyklėmis. Atsakovo pareiškimas dėl sprendimų įvykdymo atgręžimo klausimo išsprendimo žyminiu mokesčiu neapmokestinamas ir nagrinėjamas žodinio proceso tvarka teismo posėdyje, pranešus apie jį byloje dalyvaujantiems asmenims. Šių asmenų neatvykimas į tokį teismo posėdį nėra kliūtis teismui išspręsti sprendimo įvykdymo atgręžimo klausimą. Sprendimo įvykdymo atgręžimas išsprendžiamas teismo nutartimi, kuri atskiruoju skundu gali būti skundžiama apeliacine tvarka. Akivaizdu, kad skusti bus galima tik pirmosios instancijos teismo nutartis. Jeigu sprendimo įvykdymo atgręžimo klausimas bus išspręstas bylą nagrinėjant apeliacine arba kasacine tvarka, tokio skundo atsakovas pateikti negalės (CPK 334 str. 1 d.), tačiau motyvai dėl teismo sprendimo įvykdymo atgręžimo taikymo teisėtumo ir pagrįstumo apeliacinės instancijos teismo nutartyje gali būti įtraukti į kasacinį skundą, na o atitinkamai kasacinio teismo nutartis dėl sprendimų įvykdymo atgręžimo bus galutinė ir neskundžiama.

Pagal RF CPK 444 straipsnio 1 dalį sprendimo įvykdymo atgręžimo klausimą taip pat turi spręsti teismas, kuriam byla grąžinta iš naujo nagrinėti. Jeigu šis klausimas nebuvo išspręstas nagrinėjant bylą, atsakovas turi teisę paduoti teismui pareiškimą dėl sprendimo įvykdymo atgręžimo. Tokio pareiškimo padavimo terminai, kitaip nei LR CPK, nenustatyti. Tais atvejais, kai sprendimo įvykdymo atgręžimo klausimo neišsprendė apeliacinės, kasacinės arba priežiūros instancijų teismai, atsakovas turi teisę kreiptis su pareiškimu į pirmosios instancijos teismą (RF CPK 445 str. 1 d.).

IŠVADOS

1. Sprendimų įvykdymo atgręžimo instituto paskirtis – atkurti ankstesnę (pirminę, buvusią iki teismo sprendimo įvykdymo) šalių materialinių teisinių santykių padėtį, buvusią iki teismo sprendimo, kuris apeliacinės

arba kasacinės instancijos teismo sprendimu vėliau buvo panaikintas ir byla išspręsta iš esmės kitaip, nei buvo nustatyta pirminiu teismo sprendimu, įvykdymo.

2. Sprendimų įvykdymo atgręžimo instituto taikymas grindžiamas principo *ex iniuria ius non oritur* taikymu arba, kitaip tariant, neteisėtas sprendimas daro neteisėtą ir tokio sprendimo įvykdymą, todėl šalis, įvykdžiusias tokį sprendimą, būtina grąžinti į ankstesnę padėtį, buvusią iki neteisėto teismo sprendimo priėmimo.

3. Taikant sprendimų įvykdymo atgręžimą, taikytinos ir materialinės teisės normos. Proceso teisės normų paskirtis – užtikrinti materialinės teisės normų įgyvendinimą, (apsauginė civilinio proceso funkcija), todėl pagrįstas ir šių normų subsidiarus taikymas sprendžiant klausimus, susijusius su teismo sprendimu nustatytu materialinių teisinių santykių atkūrimu, šalių grąžinimu į iki panaikinto teismo sprendimo buvusią padėtį.

4. Taikant sprendimo įvykdymo atgręžimą, itin svarbu visais atvejais rasti tinkamą įsiteisėjusiu teismo sprendimu nustatytų teisinių santykių stabilumo (ir kartu ieškovo interesų apsaugos) ir teisėtų atsakovo, kaip turto savininko, interesų apsaugos pusiausvyrą.

5. Įstatymų leidėjo pasirinkta nuostata civilinio proceso įstatyme įtvirtinti sprendimų įvykdymo atgręžimo ribojimą tik bylose dėl periodinių išmokų išieškojimo, išskyrus atvejus, kai panaikintas sprendimas pagrįstas ieškovo pateiktas melagingais duomenimis arba suklastotais dokumentais, grindžiama siekiu apsaugoti pažeidžiamiausias asmenų grupes – nepilnamečius, nedarbingus ir paramos reikalingus asmenis. Visais kitais atvejais sprendžiant sprendimo įvykdymo atgręžimo klausimą, būtina išsiaiškinti ir materialinės teisės, reglamentuojančios atkuriamus iki teismo sprendimo įvykdymo buvusius materialinius teisinius santykius, ypatumus.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743. Žin., 2002. Nr. 36–1340.
2. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации. Москва, 2003.
3. Brox H., Walker W.-D. Zwangsvollstreckungsrecht. – Köln, Berlin, Bonn, München: Carl Heymans Verlag KG. 2004.
4. Zivilprozessordnung. www.zpo.de.
5. Jauernig O. Zivilprozessrecht. – München: Verlag C.H. Beck, 2003.
6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 1964 m. liepos 7 d. įstatymu.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 476 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai*. www.lrkt.lt
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-498/2004 *V. Miškūnas prieš AB „Šiaulių stumbrą“*. www.litlex.lt/bylos
9. Lietuvos apeliacinio teismo 2002 m. sausio 24 d. nutartis c. b. Nr. 2-36/2002 *R. Danisevičius, V. Ivanovas, G. Janavičius prieš UAB „Naujasis aitvaras“*. www.litlex.lt/bylos.

10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. lapkričio 29 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-1276/2000, Č. Mickevič prieš Vilniaus rajono savivaldybę. www.litlex.lt/bylos
11. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864. Žin., 2000. Nr.74-2262.
12. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, patvirtintas 2002 m. birželio 4 d. įstatymu Nr.IX-926. Žin., 2002. Nr.64-2569.
13. Civilinė teisė. Prievolių teisė. – Vilnius: LTU, 2004,
14. I. Nekrošius, V. Nekrošius, S. Vėlyvis. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia, 1999.
15. Bürgerliches Gesetzbuch. Zivilrecht. – Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999.

Reversal of Execution of a Judgement

Doctoral Candidate Egidija Stauskienė
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

In civil procedure judgements of lower courts, that can be heretofore executed, are quite often reversed as a result of use by parties of means of recourse against judgements - appeal, cassation or reopening of proceedings. In other words, after the execution of a judgement it may emerge that the judgement was illegal and must therefore be quashed by the appellate or cassation court by passing a new judgement to reject a claim, ruling to discontinue civil proceedings or leave the claim untried. It is recognized that realisation of the court judgement which was afterwards reversed is also illegal, and means the violation of rights and legitimate interests of the defendant, as opposed to the restoration of violated substantive rights or protection of legitimate interests of the plaintiff. In this case the institution of reversal of execution of judgements should be applied in order to restore justice. The purpose of the mentioned institution is to re-establish the status of the substantive legal relations between the parties that had existed prior to the execution of the judgement, which was afterwards reversed by the court of higher instance by deciding a case differently than it was done by the reversed judgement (restora-

tion of *status quo ante*). Application of the institution of reversal of execution of judgements is based on the principle *ex iniuria ius non oritur* or, in other words, on the idea that illegality of a judgement makes the execution of this particular judgement also illegal; consequently the parties must be returned to the situation that had existed before the illegal judgement was adopted (executed). Reversal of execution of judgement is interrelated with the deprivation of executed judgement of the legal significance. Legal significance of such a judgement terminates after the appellate court, cassation court or the court hearing the case in reopened proceedings passes the new judgement (ruling). It should be noted that adoption of a new judgement on appeal could determine the reversal of execution of judgement only if the judgement was executed as a result of application of the institution of immediate execution of judgements.

The article deals with the concept of reversal of execution of judgements, grounds for and limits of the application of this institution. The following circumstances are recognized as grounds for the application of the institution of reversal of execution of judgements:

- 1) reversal of the executed judgement and adoption of a new judgement to reject a claim;
- 2) reversal of the executed judgement and adoption of a ruling to discontinue proceedings;
- 3) reversal of the executed judgement and adoption of a ruling to leave the claim untried.

Taking into account the aims and functions of civil procedure, the author tries to disclose an interrelation between substantive and procedural law when applying the norms of institution of reversal of execution of judgements. The article also presents the analysis of judicial practice on application of institution under consideration, as well as peculiarities of legal regulation of this institution in foreign states (Russia, Germany). At the end of the article conclusions characterising the legal nature of the institution of reversal of execution of judgements and preconditions for application of this institution are provided.

Keywords: judgement, reversal of execution of a judgement, the legal significance of a judgement.